

МІЖНАРОДНЕ ПРАВО

УДК 341.1/.8:349.6

СПЕКТОР О.М.

**МІЖНАРОДНО-ПРАВОВІ РЕЖИМИ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
В СУЧАСНОМУ МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ**

У статті досліджуються особливості міжнародно-правових режимів природокористування в контексті доктринальних підходів вітчизняних і закордонних юристів-міжнародників. Особливу увагу приділяється аналізу рішень міжнародних судових і арбітражних інституцій щодо міжнародно-правового режиму природокористування. Робиться висновок про те, що основу будь-якого міжнародно-правового режиму природокористування становлять міжнародні договори та міжнародні звичаї.

Ключові слова: міжнародно-правовий режим, міжнародний режим, природні ресурси, міжнародне природоресурсне право та ін.

В статье исследуются особенности международно-правовых режимов природопользования в контексте доктринальных подходов отечественных и зарубежных юристов-международников. Особое внимание уделяется анализу решений международных судебных и арбитражных институций относительно международно-правового режима природопользования. Делается вывод о том, что основу любого международно-правового режима природопользования составляют международные договоры и международные обычаи.

Ключевые слова: международно-правовой режим, международный режим, природные ресурсы, международное природоресурсное право и др.

The peculiarities of international legal regimes of nature management in the context of doctrinal approaches of domestic and foreign international law researchers are examined in the article. Special attention is paid to the analysis of the international judicial and arbitration decisions regarding the international legal regime of nature management. It is concluded that the basis of any international legal regime for the use of nature resources are international treaties and international conventions.

Key words: international legal regime, international regime, natural resources, international natural resource law, etc.

Вступ. Існування такого багатогранного міжнародно-правового комплексу, як міжнародне природоресурсне право (далі – МПРп) вимагає виділення в його межах окремих правових механізмів, застосованих для регулювання відносин щодо певних типів природних ресурсів – міжнародно-правових режимів. Їх досить багато в сучасному МПРп: міжнародно-правові режими морських, прісноводних, мінеральних, живих, генетичних, енергетичних ресурсів тощо. Деякі з них пов'язані між собою, проте всі разом вони базуються на спеціальних принципах МПРп. М.О. Косарева щодо зазначеного зауважує, що «міжнародно-правовий режим транскордонних природних ресурсів ґрунтується на системі принципів» [13, с. 153].

Постановка завдання. Отже, існує об'єктивна потреба розглянути принципи загалом для виявлення подібності та відмінності між ними.

Мета статті – проаналізувати особливості міжнародно-правових режимів природокористування в контексті доктринальних підходів вітчизняних і закордонних юристів-міжнародників і запропонувати авторське визначення «міжнародно-правового режиму природокористування».

© СПЕКТОР О.М. – кандидат юридичних наук, доцент кафедри теоретично-правових дисциплін (Юридичний інститут Київського міжнародного університету)

Результати дослідження. Серед вітчизняних теоретиків і практиків, які досліджували окремі аспекти правових режимів природокористування в міжнародному праві навколишнього середовища й екологічному праві України, можемо назвати Є. Алексєєва, В. Андрейцева, А. Андрусевича, Н. Андрусевич, М. Безденежну, М. Булгакова, С. Вихриста, О. Задорожного, І. Каракаш, Т. Короткого, С. Кравченка, М. Краснова, Л. Кузьменко, Н. Малишева, М. Медведєва, О. Мелень, Ю. Шемшученка та інших учених. Проте варто констатувати, що комплексні наукові розробки в контексті визначення міжнародно-правових режимів природокористування в сучасному міжнародному праві у вітчизняній науці міжнародного права дотепер відсутні.

Поняття «міжнародно-правовий режим» є дуже важливим і водночас дискусійним у сучасній доктрині та практиці міжнародного права. Наприклад, у міжнародно-правових актах поряд вживають правові категорії «режим» і «статус»: «ніщо в цій частині не зачіпає: <...> б) правового статусу вод за межами територіального моря держав, що межують із протоками <...> с) правового режиму проток, прохід в яких регулюється в цілому або частково давно існуючими і чинними міжнародними конвенціями» [12] (ст. 35 Конвенції Організації Об'єднаних Націй (далі – ООН) із морського права, 1982 р.).

У доктрині міжнародного права намагаються виробити підстави для розмежування цих двох явищ. Так, за пропозицією В. Авхадєєва, правовий статус об'єкта впливає з його належності. Відповідно, як правовий статус він визначає «усю сукупність правових норм, які регулюють правове положення тих чи інших просторів» і «включає право володіння відповідними просторами та ресурсами в їх межах». Своєю чергою, міжнародно-правовий режим – це «сукупність норм, які визначають порядок використання об'єкта, розпорядження та володіння ним» [1, с. 12]. Проте С. Віноградов зазначав: «Загальновизнано, що юридична природа та правовий статус природних ресурсів залежать безпосередньо від правового статусу тих територій або просторів, у межах яких вони знаходяться» [8, с. 40]. На думку Я. Павко, правовий статус – «правове становище <...> територій по відношенню до суверенітету та юрисдикції будь-якої з <...> держав» [17, с. 94]. Це фундаментальні положення, які формують правовий базис кожної просторової категорії. Правовий режим – «це сукупність міжнародно-правових та національних законодавчих норм, які визначають права та обов'язки держав щодо використання просторів <...> регіону» [17, с. 94]. Як бачимо, тут згадуються національні механізми регулювання, що явно виходить за межі дії норм міжнародного права. Комісія Брундтланд зазначила швидко еволюцію та мінливість міжнародно-правових режимів: «Правові режими перебувають під впливом прискорення темпів і масштабів впливу на екологічну базу розвитку». Отже, було рекомендовано: «Людські закони повинні бути переформульовані, щоб підтримувати людську діяльність відповідно до незмінних і універсальних законів природи» [33, с. 330].

Зрозуміло, що найбільш часто терміни статус і режим застосовують щодо морських просторів [11] і територій загалом [14], їхніх природних ресурсів [22], іноді і щодо річок¹. Наприклад, Я. Броунлі виділяв чотири види режиму територій, причому одна з них мала особливий статус – підмандатні чи підопічні території [5, с. 173]. Отже, фактично розумів їх як синоніми. Цієї ж думки дотримується Л. Тимченко, який наголошує на тому, що з метою запобігання термінологічній плутанині поняття «режим» («правовий режим») і «статус» («правовий статус») варто вживати як рівнозначні [21, с. 355]. Проте на практиці термін «міжнародний режим» вживається значно частіше. Як зазначає О. Янг, що здійснив ґрунтовне дослідження проблеми, «ми живемо у світі міжнародних режимів. Деякі з них стосуються грошових питань (наприклад, Бреттонвудська система та її правонаступники); інші регулюють міжнародну торгівлю товарами (наприклад, угода про каву). Деякі режими служать для регулювання використання природних ресурсів на міжнародному рівні (наприклад, міжнародні домовленості щодо китобійного промислу) або для просування їхньої охорони (наприклад, угоди щодо білих ведмедів). Інші режими вирішують проблеми контролю над озброєннями на міжнародному рівні (наприклад, режим ядерного нерозповсюдження) або обмеження суверенних прав в міжнародному співтоваристві (наприклад, угода про нейтралізацію для Швейцарії). Існують деякі міжнародні режими, які охоплюють кілька питань у визначених географічних районах (наприклад, режим Шпіцберна та система Договору про Антарктику)» [35, с. 11]. Функціонально вони варіюються від вузької компетенції договору щодо білих ведмедів до широкого регулювання заходів щодо Антарктиди та космічного простору і небесних тіл.

¹ Наприклад, дослідження 2011 р. А. Кулько «Міжнародно-правовий режим Дунаю: минуле, сьогодення, майбутнє», хоча в ньому автор, на жаль, сам термін «режим» щодо об'єкта свого дослідження не аналізує.

У межах морських просторів, на думку А. Мовчана, міжнародно-правові норми щодо статусу дають відповідь лише на питання про те, чи підпорядковані зазначені водні простори суверенітету певної держави, чи ні. Для встановлення чіткого правового порядку певної діяльності держав у межах відповідних просторів необхідні також норми, які визначають правовий режим цих морських просторів і конкретні права й обов'язки держав стосовно юридично встановлених видів використання й освоєння державами тих чи інших просторів морів і океанів. Тому норми міжнародного морського права стосовно правового статусу і правового режиму морських просторів доповнюють одна одну і тісно пов'язані між собою [15, с. 9]. За Р. Курдюковим і Г. Валєєвим міжнародно-правові режими морських просторів розуміються як сукупність норм міжнародного права, що регулюють відносини між державами й іншими суб'єктами міжнародного права щодо того чи іншого морського простору [6]. На думку Б. Хейфеца, міжнародно-правовий режим морських просторів, які об'єднуються загальним терміном Світовий океан, фахівці розуміють як сукупність усіх прав і обов'язків, які визнаються за державами як звичайним, так і договірним міжнародним правом [20, с. 22]. За пропозицією О. Шемякіна, правовий режим потрібно тлумачити як систему юридичних норм, які регламентують права і обов'язки суб'єктів у сфері використання морського простору [24, с. 20].

Іноді особливі правові режими встановлюються для природних ресурсів у межах цілих екосистем. Наприклад, у межах Договору про Антарктику (1959 р.) було засновано спеціальний режим для цього регіону, який серед іншого мав на меті збереження живих ресурсів в Антарктиці. Режим передбачав «функціональну» або «регіональну» інтернаціоналізацію [24, с. 293]. У межах Мадридського протоколу до Договору про Антарктиду (1991 р.) встановлено режим заборони видобутку неживих природних ресурсів в Антарктиді, тобто правовий режим наразі охоплює всі види ресурсів регіону як цілісної екосистеми. Правовий режим управління гірськими екосистемами встановлено в межах системи рамкових договорів про сталий розвиток Альп (1991 р.) і охорону та сталий розвиток Карпат (2003 р.) [18], а в межах Протоколу про навколишнє середовище та управління природними ресурсами до Договору про заснування Східноафриканського співтовариства (2005 р.) виділено цілу низку особливостей їхнього правового режиму в Африці:

- розробляти й узгоджувати загальні закони, стратегії, політику для забезпечення сталого розвитку гірських екосистем;
- сприяти комплексному управлінню вододілами і розвивати альтернативні можливості отримання засобів для їхнього функціонування;
- сприяти розвитку регіонального співробітництва й обміну даних та інформації про транскордонні гірські екосистеми;
- сприяти проведенню політики, яка забезпечує стимули для місцевих жителів для використання і передачі екологічно чистих технологій і методів збереження;
- інтегрувати лісове господарство, пасовищну діяльність і діяльність щодо диких тварин таким чином, щоб підтримувати конкретні гірські екосистеми;
- розробити класифікацію використання різних типів ґрунтів, лісів, використання води та сільськогосподарських культур, рослин і тварин генетичних ресурсів, віддаючи пріоритет тим, що перебувають під загрозою зникнення;
- розробити системи раннього попередження для прогнозування можливих гірських лих;
- розробити відповідні плани землекористування й управління як для орних і неорних земель у гірських водозбірних басейнах для запобігання ерозії ґрунту, гірським лихам, повені, і для збільшення виробництва біомаси та підтримки екологічного балансу (ст. 20) [30].

У західній міжнародно-правовій науці існує кілька розумінь загаданого терміна. Згідно з однією концепцією, «міжнародний режим» – «сукупність взаємних очікувань, правил і нормативних актів, планів, організаційних енергій та фінансових зобов'язань, які були прийняті групою держав» [13, с. 153]. Для представників західної екологічної науки режим – це «соціальні інститути, що складаються з узгоджених принципів, норм, правил, процедур і програм, які регулюють взаємодію суб'єктів у конкретних областях» [37, с. 1]. Проте, коли йдеться про «міжнародні режими», то вони «є більш спеціалізованими механізмами, що стосуються чітко визначених видів діяльності, ресурсів або географічних регіонів і часто включають лише деякі підгрупи членів міжнародного співтовариства <...>». Отже, ми говоримо про міжнародні режими китобійного промислу, збереження білих ведмедів, використання електромагнітного спектра і діяльності людини в Антарктиді. Через те що учасниками міжнародного співтовариства є держави,

правила чи конвенційні режими застосовуються, передусім, до дій держав. Проте учасники, які фактично займаються діяльністю, що регулюється режимами, часто є приватними організаціями, такими, як багатонаціональні корпорації, банки, риболовецькі компанії або приватні авіалінії» [35, с. 13–14].

Значна частина літератури з міжнародних режимів складається з описових звітів про конкретні інституційні механізми та не враховує основні аналітичні питання, пов'язані з використанням концепції режимів як принципу організації під час вивчення періодичних міжнародних явищ. У результаті, весь аналіз режиму спирається на хиткий фундамент. Поняття самого режиму часто випишується настільки слабко, що критики сумніваються в тому, чи є ця концепція чимось, крім нового поняття, що може призвести до більшої плутанини, ніж висвітлення. Крім того, було зроблено небагато зусиль, щоб забезпечити переконливі докази про ступінь використання інституційних механізмів для визначення колективних результатів у міжнародному співтоваристві [35, с. 9].

Найпоширеніша типологія міжнародних екологічних режимів у західній науці використовує юрисдикційні повноваження як відповідний чинник. Отже, широкі системи екологічного управління поділяються на ті, що зосереджуються на спільній спадщині людства, спільних природних ресурсах і транскордонних наслідках [36, с. 7–8].

У літературі переважно економічного спрямування існує також відмінне від вищезгаданого розуміння терміна «режим». Ідеться про режим найбільшого сприяння, національний режим і преференційний режим [2, с. 153] (у радянській доктрині їх визначали як принципи міжнародного економічного права [3, с. 133]). Вони також стосуються природних ресурсів. Зокрема, в Угоді про партнерство і співробітництво Європейського Союзу (далі – ЄС) з Росією (1994 р.) загальним правилом для контрагентів з ЄС (по суті, взаємно) встановлено режим найбільшого сприяння і національний режим (ст. 28). Проте є низка винятків, які перелічені в Додатку 4 до Угоди і більшість з яких саме пов'язана із природоресурсною діяльністю: використання підземних і природних ресурсів, зокрема й видобуток (наприклад, може вимагатися концесія на видобуток деяких руд і металів компаній, які не контролюються російськими компаніями); рибальства (потрібен дозвіл компетентного урядового органу на рибальство) [13, с. 153].

У підготовленій Міжнародним союзом охорони природи і Світовим фондом дикої природи (2001 р.) доповіді пропонують таке визначення: «Міжнародно-правовий режим – мозаїка з різних правових інструментів (міжнародних договорів, програм дії), включаючи глобальні і регіональні інструменти, як юридично обов'язкові, так і «м'якого права»» [32, с. 77]. Основою такого режиму, наприклад, щодо відкритого моря, є Конвенція ООН із морського права (1982 р.), але у зв'язку з розвитком міжнародного права низка чинних принципів і норм, що діють у даний час (наприклад, принцип обережності, екосистемний підхід), були включені пізнішими актами. Підкреслюється факт формування міжнародно-правового режиму відкритого моря з урахуванням положень всієї сукупності джерел права, навіть таких, що мають різну юридичну силу. Проте виникає питання щодо систематики міжнародного права – застосування норм різної юридичної сили для регулювання одного правового режиму.

Ще більш широко на проблему міжнародно-правових режимів дивляться С. Виноградов і Е. Жукова, які вважають, що поняття «міжнародний режим» – це всі саме правові засоби, що впливають або визначають поведінку держав у конкретній галузі (предметній або просторовій) міжнародних відносин, а також, поряд із системою міжнародно-правових принципів і норм, і положення рекомендаційного характеру, і способи забезпечення їх виконання, зокрема й інституційні й інші механізми функціонування режиму [9, с. 59–85]. Аналогічно підійшла до питання режиму в межах міжнародного права навколишнього середовища американка Д. Джонтон: «Режим» може бути визначений як «самостійний і узгоджений комплекс норм, інститутів, процедур і практики управління, які, разом узяті, надають «структуру» для всього спектра можливих правових реакцій на будь-яку екологічну проблему, яка могла б виникнути в певній сфері» [29, с. 270]. Останній автор, як бачимо, додала до визначення механізми з інших систем регулювання міжнародних відносин – політології, державного управління, і зовсім розмила об'єкт міжнародно-правового регулювання.

Проте К. Василенко однозначно відкидає такі широкі тлумачення терміна «правовий режим», лише припускаючи, «що норми «м'якого» права можуть бути згодом включені в міжнародні договори» [7, с. 61–62], і пропонує таке визначення: «Міжнародно-правовий режим у сфері природокористування – це комплекс міжнародно-правових норм, що визначають права й обов'язки суб'єктів міжнародного права в процесі використання і збереження природних ресурсів з ура-

хуванням їхньої специфіки щодо певної категорії природних ресурсів» [7, с. 62]. Подібним же чином розкриває проблему «режиму» і М. Косраєва: «Сукупність або система міжнародно-правових норм, покликаних регулювати поведінку суб'єктів права в тих чи інших сферах міжнародних відносин або стосовно певних проблем, ситуацій» [13, с. 55]. Перший автор водночас посилається на дослідження канадського вченого П. Воутерс, яка визначила в правовому режимі використання транскордонних водотоків п'ять елементів: 1) сфера застосування, що визначає обмеження щодо дії та застосування міжнародного договору. Цей елемент правового режиму встановлює, «які водні ресурси належать управлінню та які держави мають право на участь у договорі»; 2) матеріальні норми, до яких належать норми міжнародного договору, що встановлюють права й обов'язки держав, а також відповідальність за недотримання міжнародно-правових зобов'язань; 3) процесуальні норми, що забезпечують реалізацію матеріально-правових норм і створюють «оперативну структуру для безперервного управління водотоком»; 4) інституційні механізми, до яких належать спільні органи або басейнові комісії, створювані для координатії дій, здійснюваних на виконання міжнародного договору. Вони також можуть сприяти запобіганню суперечок і погодженню воль держав, що використовують транскордонний водотік; 5) врегулювання суперечок, що істотно впливає на ефективність міжнародно-правових норм, які регулюють управління транскордонними водотоками [10, с. 17–18].

Проте, навіть вважаючи такий підхід цілком правильним і, можливо, недискусійним, зазначимо, що канадський науковець згадує «інституційні механізми», але ж вони зазвичай повноважні ухвалювати різного роду акти, спрямовані на подальше врегулювання правового режиму конкретного водотоку, але по своїй суті до джерел міжнародного права ці рішення і рекомендації не належать. Водночас не можна формувати міжнародно-правовий режим регулювання певного природного ресурсу за відсутності спеціального міжнародного договору, лише за наявності «м'якоправових» норм. Ця думка підтримується практикою Міжнародного суду ООН, який у Консультативному висновку зі справи Про міжнародний статус Південно-Західної Африки (1950 р.) зазначив, «що мандатна система є міжнародним режимом, який регулюється міжнародними нормами» [27, с. 7], а згодом додав, що зміст міжнародного режиму «включає в себе певну угоду» [28, с. 331].

Але на практиці можливі ситуації використання транскордонних природних ресурсів не тільки без явно вираженої угоди, а й взагалі без будь-якого співробітництва зацікавлених держав. Це можливо, наприклад, за наявності територіальних суперечок держав. Але такий фактичний стан не можна визнати видом міжнародно-правового режиму природних ресурсів, оскільки такий режим просто відсутній. Аналогічною є ситуація, коли режим ще тільки складається, наприклад, коли з'явився новий вид використання транскордонного об'єкта [13, с. 119]. Проте в будь-якому разі міжнародно-правовий режим природних ресурсів без співробітництва держав неможливий.

М. Янг констатував, що «визначення міжнародно-правових режимів і теоретизування про їхню взаємодію – ризиковане заняття для юриста-міжнародника. Визначення <...> взаємодії між галузями – міжнародним торговельним правом, міжнародним правом прав людини, міжнародним морським правом – може бути розцінене як заперечення системного характеру міжнародного права і його основних принципів. Водночас існує нагальна потреба в таких дослідженнях у зв'язку з конфліктом міжнародно-правових норм» [34, с. 1].

Комісія міжнародного права на чолі з М. Коскенніємі під час розгляду теми фрагментації міжнародного права також згадала проблему правових режимів. Зокрема, дослідники виділили «автономні» та «спеціальні» режими. Перші розглядаються як «взаємопов'язана сукупність норм із певної проблеми разом із нормами, призначеними для створення, тлумачення і застосування, зміни і припинення цих норм» [16], тобто йдеться про режим, ізольований від загального міжнародного права, проте, як зазначили дослідники в доповіді, жоден із режимів, які претендують на самодостатність у сучасному міжнародному праві, не є цілком замкнутим, хоча б з огляду на п. 3 «с» ст. 31 Віденської конвенції про право міжнародних договорів (1969 р.), що поширює на будь-який договір дію «принципу системної інтеграції». Другий вид режимів, на відміну від «автономного режиму», який ґрунтується на протиставленні особливої сукупності норм загальному міжнародному праву, передбачає можливість відмежувати його від інших лише за предметом регулювання [23, с. 117–126]. Саме таке розуміння може бути притаманне окремим режимам природних ресурсів в рамках МППр.

Розбіжність у поглядах вчених, які вивчають феномен «правового режиму», як у визначенні поняття, так і в структурі правових режимів і їхніх функціях, показує дискусійність і не-

однозначність сприйняття даного правового явища через його складність і багатоаспектність [19, с. 178–181].

На нашу думку, міжнародно-правовий режим у МПрп – це сукупність міжнародно-правових та інших норм, що мають на меті регулювання поведінки суб'єктів і учасників правовідносин щодо поводження, використання та захисту певної групи природних ресурсів і передбачають існування інституційної структури, яка серед іншого дозволяє розв'язувати спори. Причому, як зазначає С. Братановський «класифікація правових режимів не обмежена і є багатоступеневою» [4, с. 26–44]. У міжнародному праві стосовно ресурсів варто зазначити, що режими можуть існувати як «горизонтально» – щодо певних просторів (морських, повітряних, космічних), так і «вертикально» – наприклад, щодо певних типів ресурсів, які перебувають у кількох просторах.

Висновки. На підставі вищезазначеного можна дійти таких висновків. У межах МПрп можна виділити кілька режимів природних ресурсів. Загалом, у міжнародному праві склалися неоднозначні підходи до категорії «режим» і наявне змішання її з подібними правовими явищами. Можна дати таке авторське визначення міжнародно-правовому режиму – сукупність міжнародно-правових і інших норм, що мають на меті регулювання поведінки суб'єктів і учасників правовідносин щодо поводження, використання та захисту певної групи природних ресурсів і передбачають існування інституційної структури, яка серед іншого дозволяє розв'язувати спори. До того ж одночасно такі режими можуть існувати як «горизонтально» – щодо певних просторів (морських, повітряних, космічних), так і «вертикально» – наприклад, щодо певних типів ресурсів, які перебувають у кількох просторах.

Відповідними «вертикальними» режимами в МПрп будуть: міжнародно-правовий режим використання та збереження морських живих і неживих природних ресурсів, режим прісноводних ресурсів, режим користування транскордонними мінеральними ресурсами, режим біорізноманіття. Всі вони мають у своїх межах також певні підрежими.

Основу будь-якого міжнародно-правового режиму природокористування становлять міжнародні договори і міжнародні звичаї. Тому, на прикладі процесу регламентації міжнародних відносин із питань лісокористування й охорони лісів можна зробити висновок про те, що за відсутності міжнародного договору, який встановлює права й обов'язки його учасників у конкретній сфері природно-ресурсної співпраці, джерела «м'якого» права не можуть сформувати відповідний міжнародно-правовий режим природокористування.

Список використаних джерел:

1. Авхадеев В. История развития и современные аспекты международного-правового статуса Антарктики : автореф. дис. канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / В. Авхадеев ; Казанский (Приволжский) федеральный университет. – Казань, 2007. – 26 с.
2. Ануфриева Л. Международное частное право : в 3-х т. : [учебник] / Л. Ануфриева. – Т. 1 : Общая часть. – М.: Издательство «БЕК», 2002. – 288 с.
3. Богуславский М. Международное экономическое право / М. Богуславский. – М. : Международные отношения, 1986. – 304 с.
4. Братановский С. Понятие и виды правовых режимов в российском законодательстве и правовой науке / С. Братановский // Специальные правовые режимы информации. – М. : Директ-Медиа, 2014.
5. Броунли Я. Международное право : в 2-х кн. / Я. Броунли ; пер. с англ. С. Андрианова ; под ред. Г. Тункина. – Кн. 1. – М. : Прогресс, 1977. – 572 с.
6. Валеев Р. Курдюков Г. Международное право : Особенная часть : [учебник для вузов] / Р. Валеев, Г. Курдюков. – М. : Статут, 2010. – 624 с.
7. Василенко Е. Формирование международного природоресурсного права : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / Е. Василенко. – Ростов-на-Дону, 2016. – 225 с.
8. Виноградов С. Международное право и охрана атмосферы / С. Виноградов ; под ред. Н. Захарова. – М. : Наука, 1987. – 157 с.
9. Виноградов С., Жукова Э. Международно-правовые режимы защиты морской, воздушной и космической среды : сравнительный анализ / С. Виноградов, Э. Жукова // Международное морское, воздушное и космическое право. – М. – 1992.
10. Воутерс П. Международное право – основа для трансграничного сотрудничества по водным ресурсам / П. Воутерс // Глобальное Водное Партнерство : Тематическая публикация

Технического комитета № 17. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.gwp.org/Global/GWP-CACENA/Images/News/gwp_tec_17_ru.pdf. – С. 17–18.

11. Вылегжанин А., Зиланов В. Шпицберген : Правовой режим прилегающих морских районов / А. Вылегжанин, В. Зиланов. – М. : Морская коллегия при Правительстве Российской Федерации. Совет по изучению производительных сил, 2006. – 247 с.

12. Конвенція Організації Об'єднаних Націй із морського права, 1982 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_057.

13. Косарева М. Трансграничные природные ресурсы в международном праве : понятие, статус, режим : дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / М. Косарева ; Московский государственный университет имени М.В. Ломоносова. – М., 2008. – 187 с.

14. Михина И. Международно-правовой режим морских пространств Арктики : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право; Европейское право» / И. Михина ; Государственный проектно-исследовательский и научно-исследовательский институт морского транспорта «Союзморниипроект». – М., 2003. – 252 с.

15. Мовчан А. Международное морское право : основные положения : [учебное пособие] / А. Мовчан. – М. : Академический правовой университет при Институте государства и права Российской Академии Наук, 1997. – 52 с.

16. П. 123–159 Фрагментация международного права : трудности, обусловленные диверсификацией и расширением сферы охвата международного права : Доклад исследовательской группы Комиссии международного права, окончательно подготовленный М. Коскенниemi, A/CN.4/L.682, 13 апреля 2006 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/LTD/G06/610/79/PDF/G0661079.pdf?OpenElement>.

17. Павко Я. Міжнародно-правове регулювання співробітництва держав в Арктиці : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / Я. Павко. – К., 2017. – 202 с.

18. Рамкова конвенція про охорону та сталий розвиток Карпат, 2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_164.

19. Романовская В. Правовой режим как общетеоретическая категория : проблемные аспекты понимания / В. Романовская, В. Пужаев // Вестник Костромского государственного университета им. Н.А. Некрасова. – 2014. – Т. 20. – № 4. – С. 178–181.

20. Современное морское право и практика его применения / И. Барина, Б. Хейфец, М. Гицу и др. – М. : Транспорт, 1985. – 264 с.

21. Тимченко Л. Міжнародне право / Л. Тимченко, В. Кононенко. – К. : Знання, 2012. – 631 с.

22. Трофимов В. Международно-правовой режим использования природных ресурсов Антарктики : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.10 «Международное право» / В. Трофимов ; Московский государственный институт международных отношений МИД СССР. – М., 1984. – 227 с.

23. Усенко Е. О системе международного права / Е. Усенко // Советское государство и право. – 1988. – № 4. – С. 117–126.

24. Шемякин А. Право пользования морем : генезис структуры и содержания / А. Шемякин. – О. : Астропринт, 2004. – 242 с.

25. Agreement on partnership and cooperation establishing a partnership between the European Communities and their Member States, of one part, and the Russian Federation, of the other part ; Protocol 1 on the establishment of a coal and steel contact group ; Protocol 2 on mutual administrative assistance for the correct application of customs legislation ; Final Act – Exchanges of letters – Minutes of signing // Official Journal. – L. 327. (28.11.1997). – P. 3–69.

26. Brownlie I. Legal Status Of Natural Resources In International Law : Some Aspects / I. Brownlie. – Leiden, the Netherlands : Martinus Nijhoff, 1979. – 318 p.

27. International Court Of Justice. Reports Of Judgments, Advisory Opinions And Orders. International Status Of South-West Africa. Advisory Opinion Of July 11 th, 1950 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/docket/files/10/8931.pdf> P. 7.

28. International Court Of Justice. Reports Of Judgments, Advisory Opinions And Orders. South West Africa Cases (Ethiopia v. South Africa; Liberia v. South Africa). Preliminary Objections. Judgment Of 21 December 1962 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.icj-cij.org/files/case-related/46/046-19621221-JUD-01-00-EN.pdf>. p. 331.

29. Johnston D. Systemic Environment Damage: the Challenge to International Law and Organisation / D. Johnston // Journal of International Law and Commerce. – 1985. – Vol. 12. – № 2.
30. Protocol on Environment and Natural Resources Management to the Treaty for the Establishment of the East African Community, 2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://iea.uoregon.edu/treaty-text/2006-protocolenvironmentnaturalresources-1999-eastafrikancommunityentxt>.
31. Ruggie J. International Responses to Technology : Concepts and Trends / J. Ruggie // INT'L ORG. – 1975. – № 29. – P. 557, 570.
32. The Status of Natural Resources on the High-seas // International Union for Conservation of Nature and Natural Resources. – 2001. – P. 77 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://cmsdata.iucn.org/downloads/highseas.pdf>.
33. World Commission on Environment and Development. – 1987. – P. 330.
34. Young M. Regime Interaction in International Law : Facing Fragmentation. / M. Young. – Cambridge : Cambridge University Press, 2012.
35. Young O. International Cooperation : Building Regimes for Natural Resources and the Environment / O. Young. – Cornell University Press, 1989. – 248 p.
36. Young O. Rights, Rules, and Resources in World Affairs / O. Young // Global Governance: Drawing Insights from the Environmental Experience. – The MIT Press. – 1997.
37. Young O., Levy M. The Effectiveness of International Regimes / O. Young, M. Levy // The Effectiveness of International Environmental Regimes : Causal Connections And Behavioral Mechanisms. – 1999.

УДК 341.4

СТАРОСТЕНКО Л.В.

ПЕРСПЕКТИВИ РАТИФІКАЦІЇ УКРАЇНОЮ РИМСЬКОГО СТАТУТУ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Стаття роз'яснює необхідність ратифікації Римського статуту Україною та внесення змін в національне законодавство України для ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

Ключові слова: Римський статут Міжнародного кримінального суду, Угода про асоціацію з ЄС, агресія, національно-правові механізми, принцип комплементарності, принцип *ratione temporis*.

Статья разъясняет необходимость ратификации Римского устава Украины и внесения изменений в национальное законодательство Украины для ратификации Римского устава Международного уголовного суда.

Ключевые слова: Римский устав Международного уголовного суда, Соглашение об ассоциации с ЕС, агрессия, национально-правовые механизмы, принцип комплементарности, принцип *ratione temporis*.

The article interprets the Ukraine's need for ratification of the Rome Statute and the introduction of amendments to the national legislation of Ukraine for the ratification of the Rome Statute of the International Criminal Court.

Key words: Rome Statute of International Criminal Court, Association Agreement with EU, aggression, national legal arrangements, principle of complementarity, *ratione temporis* principle.